

CONTRIBUȚII LA PROBLEMA ÎNCEPUTURILOR ORAȘULUI MEDIEVAL TÎRGOVIȘTE

GABRIEL MIHĂESCU

Cercetările arheologice recente pun într-o nouă lumină problema genezei orașului medieval Tîrgoviște și a rolului său în viața economică, socială și politică a Țării Românești în secolul al XIV-lea.

Săpăturile efectuate în ultimele două decenii pe teritoriul orașului, dar mai ales cele întreprinse începînd din anul 1972, au stabilit existența în partea de nord a localității (cartierul Suseni), pe marginea terasei înalte a Ialomiței, a unor așezări ce atestă locuirea cvasipermanentă a zonei, mai întii de daco-romani, apoi de către purtătorii culturii Dridu și, în sfîrșit, de către comunitatea așezării preurbane.

Prima a fost datată în secolele III—V e.n. Ea ocupa o suprafață destul de întinsă, fiind surprinsă și cercetată parțial pe str. Matei Basarab nr. 11 în campania din anul 1972. În acest punct așezarea era suprapusă de stratul de cultură feudală din secolele XV—XVI¹. În anul 1977 s-au găsit însă răspîndiri de fragmente ceramice din această așezare pînă la 400 m spre NV, în punctul str. Matei Basarab nr. 65—67². Aici s-a descoperit, în stratul de humus medieval, și un fragment ceramic aparținînd tipologic culturii Dridu (secolele X—XI)³, ceea ce indică existența în apropiere a așezării din care provine. Această descoperire, deocamdată singulară, este cu atît mai importantă pentru istoria Tîrgoviștei, cu cît ea poate fi pusă în legătură cu apariția întîmplătoare, în anul 1954, a două monede divizionare bizantine din bronz emise de Ioannes I Tzimiskes (969—976) — una pe str. Muzeului nr. 4, și alta pe str. Cpt. Constantinescu, ambele puncte aflate în imediata apropiere a vechiului drum comercial de pe Ialomița⁴. Următoarea fază de locuire a vetrei orașului este mai bogat reprezentată prin vestigiile arheologice a:

* Comunicare prezentată la sesiunea „Lupta milenară pentru libertate socială, unitate națională și independență a poporului român“, Tîrgoviște, 5—6 mai 1978. Un studiu mai amplu pe această temă, semnat cu Eugen Fruchter, se află sub tipar în nr. 2, 1978 al Revistei muzeelor și monumentelor — Monumente istorice și de artă.

¹ Luciana Oancea, *Săpăturile arheologice din Tîrgoviște — 1972. Așezarea prefeudală*, în „Archiva Valachica“, 8, Tîrgoviște, 1976, p. 55—74.

² Gabriel Mihăescu, *Șantierul arheologic Tîrgoviște-Suseni. 1977*, comunicare la cea de a XII-a sesiune de rapoarte (privind rezultatele cercetărilor arheologice din anul 1977), București, 9—11 martie 1978.

³ Idem.

⁴ Informație Radu Gioglovan.

căror arie de răspîndire indică o extindere a aşezării în secolul XIV spre sud-est şi sud-vest (str. N. Bălcescu — C. Brîncoveanu)⁵, centrul de greutate menţinîndu-se în aceeaşi zonă de nord (cartierul Suseni), perimetrul în care se înfiripă şi târgul medieval cu piaţa permanentă.

Aceste cîteva descoperiri din ultimii ani ne conduc deja la concluzia că originea Tîrgoviştei se află, ca şi în alte cazuri, într-o aşezare rurală, care a beneficiat de condiţii favorabile transformării sale într-un târg de vale⁶ sau târg periodic, mijlocitor ocazional al schimbului de produse din zonă, ce atinge în secolul al XIV-lea stadiul incipient urban, cu producţie curentă şi piaţă permanentă⁷. Printre acestea menţionăm : poziţia geografică avantajoasă în zona de contact dintre Subcarpaţi şi Cîmpia Română, dar şi în punctul de maximă apropiere a văilor rîurilor Dîmboviţa şi Ialomiţa, pe care erau înşirate numeroase sate cu o economie complementară ; aşezarea sa pe traseul unuia din vechile drumuri de negoţ internaţional ce legau Europa Centrală de Dunărea de Jos, ceea ce i-a asigurat rolul de factorie a comerţului de tranzit ; situarea în punctul cel mai propice pentru controlul accesului pe cele două văi — din şi spre Transilvania — avînd fortificaţii chiar mai înainte de cele menţionate în 1368⁸, aşa cum rezultă din analiza textului lui Giacomo di Pietro Luccari⁹.

La adăpostul unei astfel de fortificaţii, aşezarea a putut evolua rapid spre stadiul urban. Atribuim acestei amenajări defensive din prima jumătate a secolului al XIV-lea fragmentul de zid descoperit în anul 1976 pe teritoriul Curţii domneşti în secţiunea şi caseta III B, considerat iniţial de colectivul de cercetare¹⁰ a fi de pe la 1400, adică prima fază de construcţie din vremea lui Mircea cel Bătrîn.

Întăritura de cărămidă arsă a fost ridicată într-un punct apărut natural de lunca mlăştinoasă a Ialomiţei, spre nord şi est, şi de o viroagă, spre sud-vest şi sud, al cărei traseu a fost identificat pe baza observaţiilor făcute în cîteva puncte diferite, cu prilejul cercetărilor efectuate pe teritoriul curţii domneşti între anii 1954—1976. Le menţionăm în ordine topografică, de la vest la est : secţiunea 1/1962 (pe terenul IREP) ;

⁵ N. Constantinescu, *Contribuţii arheologice asupra Curţii domneşti din Tîrgovişte* (sec. XIV—XVII), S.C.I.V., anul XV, 2, 1964, pp. 225—240 ; Documenta Valahica, 6, Tîrgovişte, 1974, pp. 306, 308 ; Raport asupra săpăturilor arheologice din 1976 (la Curtea domnească din Tîrgovişte), Muzeul judeţean Dîmboviţa, ms., p. 6.

⁶ P. P. Panaitescu, *Introducere în istoria culturii româneşti*, Ed. ştiinţifică, Bucureşti, 1969, pp. 279—291.

⁷ Ştefan Olteanu, *Cercetări cu privire la geneza oraşelor medievale din Ţara Românească*, în „Studii, revistă de istorie”, nr. 6, 1963, p. 1278 ; Mircea D. Matei, *Producţia şi schimbul de mărfuri în faza de cristalizare a vieţii urbane medievale din Ţara Românească şi Moldova (secolele XIII—XIV)*, S.C.I.V.A., tomul 27, 3, 1976, pp. 369—377.

⁸ *Cronica lui Ioan de Kükülö*, în vol. „File din cronici. Crestomaţie privind istoria militară românească (secolele X—XIX)”, Ed. militară, Bucureşti, 1973, p. 20.

⁹ *Copioso ristretto de gli annali di Ragusa*, Venezia, 1605, p. 49, apud Paul Simionescu, Paul Cernovodeanu, *Cetatea de scaun a Bucureştilor. Consemnări, tradiţii, legende*, Ed. Albatros, Bucureşti, 1976, p. 92 ; Pavel Chihaia, *De la „Negru Vodă” la Neagoe Basarab. Interferenţe literar-artistice în cultura românească a evului de mijloc*, Ed. Academiei, Bucureşti, 1976, pp. 62—64.

¹⁰ Raport asupra săpăturilor arheologice din 1976, în ms. la Muzeul judeţean Dîmboviţa, p. 4.

II A/1976 ; III B/1976 ; I/1954 ; IV B/1976 ; I/1965 (biserica domnească) I și III/1963 (la sud și est de biserică) ; V C/1976¹¹. Am identificat această viroagă cu vechea albie a pîriului Tîrgoviștioara — a cărui denumire este consemnată documentar în secolul al XVII-lea¹² și transmisă pînă la noi de tradiția orală — pîriu ce se vărsa în Iazul Morilor, în punctul unde s-a construit la 1645 Poarta Vinătorilor Dealului. Devierea sa pe actuala fundătură a Brașovului, la nord de curtea domnească, în apropierea vechii piețe a orașului, cu prilejul extinderii incintei curții la sfîrșitul secolului al XVI-lea sau începutul celui următor, a determinat și pierderea treptată a vechiului nume. În secolul al XIX-lea se numea pîriul Brașovului, după numele uliței pe care o străbătea. În prezent este captat în canalizarea orașului pe str. Mihai Bravu.

În afara zidului fortificației din secolul al XIV-lea, dincolo de viroaga reamenajată pentru apărare de Sinan Pașa în 1595, spre sud-vest, a fost surprinsă în 1976 și o uliță pietruită, pe care o considerăm, și pe baza observațiilor făcute de Radu Gioglovan în 1962¹³ și de noi în 1974¹⁴, drept vechiul traseu al drumului Ialomiței, deviat pe actuala stradă Nicolae Bălcescu (Ulița Mare) tot cu prilejul extinderii curții domnești.

Depășirea stadiului preurban al localității este marcată de bogăția materialului arheologic din a doua jumătate a secolului al XIV-lea și începutul secolului al XV-lea. Ele atestă apariția producției meșteșugărești specializate, realizată în ateliere locale situate în și lângă piața permanentă, numită din secolul al XVII-lea Tîrgul de sus, în cartierul numit astăzi Suseni, delimitat de străzile Constantin Brîncoveanu, Mihai Bravu, Matei Basarab, Suseni și Narciselor (fostă Bărăția). În interiorul și în jurul acestei aglomerări urbane s-au localizat atelierele de olari : Grădina Polizu (str. N. Bălcescu nr. 209), Curtea domnească (str. N. Bălcescu nr. 221), biserica Tîrgului (str. I. H. Rădulescu nr. 2), Piața centrală (str. N. Bălcescu nr. 198)¹⁵, ca și atelierele fierarilor — marcate prin numeroase lupe și bucăți de zgură rezultate din procesul reducerii minereului (nisipuri feruginoase), descoperite de noi în 1974 în punctul I.L.F. (Penitenciar) și în 1977 în punctul str. Matei Basarab nr. 65—67.

Stabilirea la Tîrgoviște a scaunului domnesc, în 1395, anul în care începe să funcționeze curtea domnească, determină stimularea activității de producție pentru piață, concentrarea meșteșugurilor prin lansarea de

¹¹ Campaniile : 1954 — sondaj efectuat de Vl. Zirra (inedit) ; 1962 — sonde efectuate de Radu Gioglovan și Gabriel Mihăescu (v. Radu Gioglovan, *Din problemele istoriei complexului monumental al Curții domnești din Tîrgoviște*, în „Documenta Valachica“, 6, 1974, p. 102) ; 1963 — săpături efectuate de Răzvan Theodorescu (documentația grafică la Muzeul județean Dimbovița) ; 1965 — săpături efectuate de N. Constantinescu (cf. R. Gioglovan, *art. cit.*, p. 103) ; 1976 — săpături inedite (v. Raport în ms.).

¹² Arh. St. Buc., ms. 127, f. 406 v (apud Mihai Oproiu, *Din istoria Tîrgoviștei*, în acest volum). Un caz analog de hidronim derivat din numele așezării îl reprezintă pîriul Bucureștioara, care curgea prin vatra Bucureștilor în secolul XV.

¹³ R. Gioglovan, *art. cit.*, p. 105.

¹⁴ Gabriel Mihăescu, în „Documenta Valachica“, p. 308.

¹⁵ Descoperirile : 1962 (R. Gioglovan, *art. cit.*, pp. 104—105) ; 1968 — săpătură efectuată de Radu Gioglovan (Dacia, N.S., XIII, 1969, p. 532, nr. 151, 1) ; 1971 (inf. Corneliu Ionescu) ; 1974 și 1975 (Ion Chicideanu, *Un cuptor de ars oale descoperit la Tîrgoviște*, în volumul de față).

comenzi pentru nevoile curții și intensificarea activității negustorilor țirgovișteni, privilegiați prin acte domnești, precum și atragerea negustorilor străini prin înlesniri vamale. Statutul de oraș domnesc, liber, atrage la începutul secolului al XV-lea și grupuri alogene de meșteșugari și negustori, o colonie de rit catolic fiind atestată în oraș printr-o biserică parohială în 1417 ¹⁶.

Un argument arheologic elocvent al datării primei curți domnești de la Țirgoviște în 1395, susținut de analiza știrilor documentare sporadice asupra evenimentelor politice dintre anii 1394—1396 ¹⁷, îl reprezintă descoperirea în locuința de la sfârșitul secolului al XIV-lea, dezvelită la sud de biserica Domnească în 1976, a unor ducați atribuiți primei emisiuni monetare din vremea lui Mircea cel Bătrîn, care încetează la 1394, dată ce constituie terminus post quem pentru prima fază a construcțiilor ridicat de domn la Țirgoviște ¹⁸.

¹⁶ Cronica mănăstirii franciscanilor din Țirgoviște, redactată de Blasius Kleiner în 1761, la : B. P. Hasdeu, *Archiva istorică a României*, I/2, București, 1865, p. 50.

¹⁷ Barbu T. Cimpina, *Scieri istorice*, vol. I, Ed. Academiei, București, 1973, pp. 248—281.

¹⁸ Raportul citat, p. 6. Determinare făcută de Octavian Iliescu.